

THORDAY ATTILA:

ÁLDOTT LEGYEN, AKI MEGÁLDOTT MINKET!

- AZ EFEZUSI LEVELET KEZDŐ NAGY ÁLDÁS ELEMZÉSE -

A SZAKASZ LEHATÁROLÁSA

Az efezusi levelet kezdő címzésben (1,1-2) szerzőnk úgy mutatkozik be, mint *Pál, Jézus Krisztus apostola*, ugyanakkor ez a két vers tipikus köszöntés, amire a 2. Korintusi és a Kolosszei levél elején is találunk példát.

Ezt az isteni üdvösségterv bemutatása követi (1,3-14), aminek tevékeny főszereplője Isten, a „mi” és „ti” pedig azokra vonatkozik, akik jótékonységának haszonélvezői.

Ezután, a 15. versben az apostol veszi át a szót (καγώ), és így világosan elhatárolódik az itt kezdődő gondolati egység. A fejezet irodalmi formája is megváltozik: Isten *dicsőségének magasztalásán* (6.,12.,14. versek) alapuló áldásból (3: εὐλογητός) hálaadásba (15-16a. versek) majd kérőimába megy át (16b-19. versek).¹ Bár a könyörgés a 19. versben lezárul, a kulcsfogalomként szereplő ἐνέργεια 20. versbeni ismételt előfordulása arra enged következtetni, hogy az ott kezdődő tanítás szerves egységben áll a korábbiakkal.

Az 1,3-14 szakasz lehatárolása nem jelent különösebb problémát. Irodalmi szerkezetét tekintve az ún. „nagy áldás” határozottan elkülöníthető az azt követő hálaadástól. Ez utóbbi ugyanis a 15. verssel kezdődik, miután a 14. vers egyértelműen liturgikus jellegű εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ kifejezése² lezárja a 3. verssel kezdődő himnuszot. Érdeemes párhuzamot vonni az Ef 1,3-14 és a 2Kor 1,3-11 között: ez utóbbiban az apostol gyorsabban és szembetűnőbb módon tér át az áldásról a buzdításra, míg az Efezusi levél „nagy áldásában” ezek szorosabban összefonódnak; míg a 2Kor 1,3 köv. szokásos hálaadásnak tekinthető, addig az Efezusi levélben az olvasókért mondott imádság a korábbiaktól világosan elkülöníthetően, és azt követően található. A 15. verset kezdő *miután* (διὰ τοῦτο) vezeti be a korabeli levelekre jellemző hálaadást.

A ZSIDÓ ÁLDÁSFORMÁK JELLEMZŐI

Először az Ószövetségben jól ismert áldások irodalmi formáját vesszük vizsgálat alá. A *bārak* (בָּרַךְ) illetve a *b^orākā^h* (בְּרַכָּה) héber szavak olyan spontán, lelkes istendicséretet fejeznek ki, amely Isten jótékony tetteinek fölismerésén alapul.

¹ „A himnikus szöveg szinte észrevétlenül megy át a fölmagasztalt Krisztus dicséretébe” – írja O'BRIEN, „Ephesians 1: an unusual introduction to a NT letter” című, *New Testament Studies* 25. (1979) számában megjelent cikke 505. oldalán.

² Vö. Fil 1,11.

A zsidóság minden olyan liturgikus imádságát, amelyet a dicsőítés vezet be, b³ākā^h-nak hívjuk.³ A Biblia Hetvenes fordításában az eredeti héber szavaknak az εὐλογεῶ ige és az εὐλογία főnév felelnek meg. A b³arak „dicsőít, áld, jókívánságot fejez ki” jelentésű ige b³arūk alakú passzív participiumát a LXX εὐλογητὸς-szal fordítja.

Melkizedek áldását tanulmányozva megfigyelhető (Ter 14,19-20: ahol a héber szövegben kétszer ugyanaz a b³arūk szó szerepel), hogy a Hetvenes már kétféleképpen adja vissza az áldás kettős-egy irányulását:

*Áldott legyen Abrám a magasságbeli Isten által,
aki az eget és földet teremtette
és áldott legyen a magasságbeli Isten,
aki kezeidbe adta ellenségeidet!*

Az Ószövetségben tehát párhuzamosan olvashatunk áldást, amely emberre vonatkozik, valamint Istent dicsőíti. Az újszövetségi áldások azonban szinte kivétel nélkül Istent áldják: Lk 1,68; Róm 1,25; 9,5; 2Kor 1,3; 11,31; 1Pét 1,3. Egyedül Erzsébet ajkán hangzik föl a héber gondolkodásra jellemző áldás-mondás: *Áldott vagy* (εὐλογημένη) *az asszonyok között és áldott* (εὐλογημένος) *a te méhednek gyümölcse* (Lk 1,42), ahol az εὐλογεῶ ige passzív participium perfectum alakja azt fejezi ki, hogy Isten megáldotta Máriát és magzatát.

Az Efezusi levelet kezdő ún. „nagy áldás” első félversének (1,3a) megfogalmazása nem meglepő a semita világban. Tirusz királyának Salamonhoz írott levele is hasonló kifejezéssel kezdődik: *Áldott az ÚR, Izrael Istene, aki a mennyet és földet alkotta* (2Krón 2,11).⁴ Az Ef 1,3a azonban Jézus Krisztus, vagyis nem Izrael Istent említi, hanem egy személy nevét; de ez sem ismeretlen az Ószövetségben: *Áldott az ÚR, Szem Istene* (Ter 9,26), vagy *Áldott az ÚR, Ábrahámnak, az én uramnak Istene* (Ter 24,27).

A kumráni kéziratokat tanulmányozva is gyakorta találunk áldásokat, melyek „Sitz im Leben”-je szintén a közösségi istentisztelet lehetett. Az Efezusi levél „nagy áldásához” talán a 1QS XI,15-20 szövege áll legközelebb.⁵ Itt szintén jelen van az „isten kiválasztás”, az istenadta „megismerés” gondolata, az „Isten jóságos beleegyezése/ elrendelése”, az „Isten színe előtt járás”, az „Isten misztériumainak mélysége”, „erejének hatalma” kifejezések. A qumráni szövegekben máshelyt is fölfedezhetünk gondolati és kifejezésbeli hasonlóságot: „Áldom őt rendkívüli csodáiért, álmélokodom hatalmán, és jóságára támaszkodom egész nap” (1QH X,16-21);⁶ a Damaszkuszi Dokumentumban pedig a következőket olvashatjuk: „... megszilárdította Isten

³ Gondoljunk csak a 18 áldásból álló, b³ākā^h-nak nevezett napi imádságra, amelynek minden kérése „Áldott legyen az Úr...” fohással kezdődik, majd a különféle motivációkat sorolja föl. Elő van írva, hogy a Tóra tanulmányozását és minden közösségi étkezést b³ākā^h-val kell kezdeni, hogy ily módon minden Isten dicséretére legyen.

⁴ Szó szerint ugyanez olvasható a 1Sám 25,32; 1Kir 1,48; és a Zsolt 41,14; 72,18; 106,48 versekben.

⁵ A Közösség Szabályzatában (1QS XI, 15b-20) a következőket olvashatjuk:

^{15b} Áldott vagy, Istenem, aki megnyitod a tudás számára ¹⁶ szolgád szívét; aki igazságosságban hozod létre minden művedet; aki megszilárdítod számára hűségedet, ahogyan Neked tetszik az emberi kiválasztottakkal tenned, hogy színed előtt ¹⁷ tartózkodjanak örökre. Mert nélküled nem tökéletes az út, és akaratod nélkül semmi sem történik. Te tanítottál ¹⁸ minden tudást, és minden eljövendő a Te akaratod szerint lesz. Nincs más rajtad kívül, hogy hozzászólna tanácsodhoz, és megértené ¹⁹ minden szent tervedet, vagy belátna összes titkaid mélységébe, és felfogná összes csodatetteidet, vitézséged ²⁰ erejével együtt.

Forrásmű: *A qumráni szövegek magyarul* (szerk.: Fröchlich Ida), Piliscsaba – Budapest 2000, 156.

⁶ *A qumráni szövegek magyarul*, 446.

szövetségét Izrael számára örökre és rejtett dolgokat nyilatkoztatott ki számukra... az akaratának tetsző (dolgokat), amelyeket az embernek gyakorolnia kell..." (CD III,13-16)⁷

A fenti gondolati- és kifejezésbeli hasonlóságok alapján elhamarkodott lenne az Efezusi levél és a kumráni iratok közötti közvetlen függésről beszélni. Indokoltabbnak tűnik, ha a közös kulturális alapra gondolunk, amelyből mindkét szerző merített. Mivel a Kr. u. 70-ben bekövetkezett történelmi fordulat után a kumráni közösség szétszóródott, nem kizárt, hogy Efezusban, – ahol a levél föltehetően íródott – az esszénus gondolatok elterjedtek voltak.⁸

Hosszúságuk alapján az áldások két formáját különböztethetjük meg. Egyrészt, a rövid formájúak egyéni hálaadások szabadulásért vagy sikerért, vagy egyszerű dicsőítő fölkiáltások.⁹ Ezek „Sitz im Leben”-je minden bizonnyal nem a liturgia. Liturgia-történeti szempontból elmondható, hogy a b^erākā^h a fogság utáni korban terjedt el, amikor Jahve üdvözítő tetteiről közösségleg emlékeznek meg a zsinagógai liturgia keretében.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a bibliai áldásoknak három lényegi összetevője van: 1: a dicsőítés Istennek szól; 2: tulajdonképpen hálaadás Isten szabadító tetteiért; 3: a közösség Isten jelenlétébe helyezi magát azáltal, hogy fölidézi Jahve értük végbevitt nagy tetteit.

ISTEN ÁLDÁSA

1. A MEGÁLDOTT MAGASZTALJA ISTENÉT

Az „Isten áldása” fejezetcím kettős értelemmel bír aszerint, hogy kit tekintünk a mondat alanyának: az embert, aki áldja Istenét, vagy Istent, aki megáldja teremtményét. Az Efezusi levél 1,3-14 szakasza a címadó kifejezés mindkét értelmét magába foglalja.

Az Efezusi levél 1. fejezetének 3. verse kettős szerepet ölt magára, amennyiben magában foglalja a mennyei Atya dicsőítését, majd hirtelen áttér annak okára: A vers első felében az áldás alanya a közösség, és tárgya az Isten, míg második felében az áldás alanya maga Isten. Az Isten áldásának forrása és célja maga Isten. Az aoristos igealak is mutatja: a közösség a múltbeli tettéért (εὐλογῆσαε) áldja az Atyaisten. A „nagy áldás” szerzője ezt több szempontból kifejezésre juttatja:

1. A boldog életre hivatott választottak már most misztikus közösségben élnek a dicsőséges Krisztussal;
2. Isten gyermekei az életszentségre hivatottak, aminek forrása és példája az egyszülött Fiú, Jézus Krisztus;
3. Jézus keresztye által az üdvösségtörténet műve a csúcspontja jutott;
4. Kinyilvánul Isten misztériuma;
5. Izrael kiválasztásának célja a tanúságtétel a messiási várakozásban élő világ előtt;

⁷ A kumráni szövegek magyarul, 53.

⁸ Vö. az Apostolok Cselekedetei tanúságtételét, miszerint a Keresztelő egyes tanítványai ez időben Efezusban is élnek (19,1-7).

⁹ Pl. Áldott legyen a magasságbeli Isten, aki kimentett téged az ellenség kezéből (Ter 14,20). Az Újszövetségben is találunk példát a rövid formájú áldásra, mint például Pál egyéni hálaadása a veszélyből való megszabadulásáért: aki áldott örökké (2Kor 11,31; Róm 1,25; vö. Róm 9,5).

6. A pogányok meghívást kaptak arra, hogy részesedjenek az üdvösség javaiban, ami többé nincs fönntartva Izrael számára. Bizonyoságul megkapják ők is a megígért Szentlelket.

A „nagy áldás” legfőbb témája tehát a hálaadás a kapott kegyelmekért. Az Egyház által gyakorolt áldás így nem más, mint az üdvösséget följajnló Isten áldására adott válasz.

Az áldás irányát tekintve három pár kifejezést különböztethetünk meg:

- fel *Áldott legyen az Isten (1,3a)*
- le *megáldott minket (1,3b)*
- fel *kegyelme dicsőségének magasztalására (1,6a)*
- le *megajándékozott minket (1,6b)*
- fel *dicsőségének magasztalására (1,12a)*
- le *megpecsételtetek a megígért Szentlélekkel (1,13c)*

Megfigyelhető, hogy az Isten irányába, mintegy fölfelé irányuló áldás-mondás a megfogalmazásban mindig megelőzi azt, amiért hálát ad. Bár időben az Isten tettei voltak előbb, de az áldás-formában magyarázatként a második helyre szorúlnak. Mindezen irodalmi elemek meghatározzák a szakasz dinamikáját.

Az előttünk álló liturgikus áldás háromszorosan visszhangozza Isten dicsőségét:

kegyelme dicsőségének magasztalására (6. vers)

az ő dicsőségének magasztalására (12. vers)

az ő dicsőségének magasztalására (14. vers)

Isten minket megáldó tevékenységének forrása Ő maga, az ember pedig minden ajándék mögött a legfőbb ajándékozót, a minden ajándék teljességét magasztalja.

2. AZ 1,3-14 SZAKASZ IRODALMI SZERKEZETE

Az Efezusi levél „nagy áldása” a görög eredetiben egyetlen, de végeláthatatlan körmondat.¹⁰ Az első félmondat meghatározta alapgondolathoz az egymáshoz kapcsolódó mellékmondatok sorozata kapcsolódik.

A szakasz irodalmi szerkezetének föltárását Henry Coppieters szerint a nyelvtani formák vizsgálatára kell építeni.¹¹

megáldott...

kiválasztott...

őbenne van (ἐν ᾧ ἔχομεν)...

kinyilvánított...

őbenne meghívattunk (ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν)...

őbenne megpecsételtettünk (ἐν ᾧ καὶ ... ἐσφραγίσθητε)...

¹⁰ A NESTLE-ALAND²⁶ kritikai kiadásban huszonhat sort tesz ki a vizsgálandó görög nyelvű körmondat. E. NORDEN, a híres klasszika-filológus így jellemzi: „Das monströseste Satzkonglomerat das mir in griechischer Sprache begegnet ist.” (*Agnostos Theos. Untersuchungen sur Formengeschichte religiöser Rede*, Berlin 1912; úny. Darmstadt 1971, 253).

¹¹ COPPIETERS, H., „La Doxologie de la Lettre aux Éphésiens”, *Revue biblique* 6 (1909), 74-88.

A három aoristos participium és a hozzájuk mindannyiszor *őbenne* (ἐν ᾧ) vonatkozó névmással kapcsolódó igék lehetővé teszik a szöveg egyfajta tartalmi tagolását:

- áldás (3b-4);
- kiválasztás (5-8);
- kinyilatkoztatás (9-14).

Bár e tartalmi tagolás nem hibás, de önmagában nem kielégítő. A fentiekben ismertetett struktúra gyengéje, hogy egyetlen és formális szempontra lett építve, miközben annak alkalmazása is felszínes (ui. a szakaszban szereplő melléknévi igenevek közül hármat kiemel, a többit pedig minden indoklás nélkül figyelmen kívül hagyja).

A „nagy áldást” tanulmányozó ezegéták a szakasz struktúráját tekintve egy dologban megegyeznek: a hosszú görög körmondat két fő részre bontható, mégpedig a 3-10. és 11-14. versekre.

Léonard Ramaroson szerint a bevezetőnek és egyúttal címnek tekinthető 3a. vers után a 3b-10. és a 14. versek ritmikus szövegét a 11-13. versek prózai szövege szakítja meg.¹² A szakasz struktúrájának feltárásához először bizonyos igéket és a melléknévi igeneveket kell szemügyre vennünk:

1. kiválasztott minket
2. előre meghatározva minket
3. kegyelemben részesített minket
4. megváltást bírunk
5. a kegyelemet, amelyet bőségessé tett nekünk
6. megismertette nekünk az ő akaratának titkát
7. az ő tetszése szerint, amelyet elhatározott benne

Ramaroson felhívja figyelmünket arra, hogy míg az első kettő és az utolsóként idézett ige illetve melléknévi igenév „Isten örök tervéről” szólnak, addig a közbülsők e terv időben való megvalósulására vonatkoznak. Ha tehát a 6b-9a. verseket a szövegösszefüggésből kiemelnénk, folyamatos gondolatsort kapnánk „Isten örök tervéről”.¹³ Fentebb idézett cikkében Ramaroson azt állítja, hogy az Efezusi levélben valóságos betoldással van dolgunk; ezzel szemben szerintünk azt történt, hogy az apostol az egyik levelet a másik után írva gyakorlatilag „önmagát idézi”.

A 11-14. verseket illetőleg érdemes fölfigyelni a 11-12. és a 13-14. versek alkotta párhuzamos mondatszerkezetre:

¹¹ őbenne elhívattunk az örökségre

¹² az ő dicsőségének magasztalására

¹³ őbenne ti is meghallottátok az igazság igéjét

őbenne ti is hívökké válva megpecsételtettetek

¹⁴ az ő dicsőségének magasztalására.

¹² RAMAROSON, L., „La grande bénédiction (Ep 1,3-14)”, *Science et esprit* 33/1 (1981), 95.

¹³ E versek kulcskifejezései szó szerint megegyeznek a Kolosszei levél 1,14 és 1,20 verseivel.

A fentiek figyelembevételével a Ramaroson által kimutatott struktúra (az állítólagos „betoldott” 6b-9a. versek nélkül) a következő vázra épül:¹⁴

- ³ *Áldott legyen Isten és Atya*
aki megáldott minket Krisztusban
⁴ *kiválasztott minket*
hogy szentek és fedhetetlenek legyünk
⁵ *elrendelt minket*
a fogadott fiúságra
⁶ *hogy magasztaljuk dicsőséges kegyelmét*
⁹ *jóakarátú tetszése szerint*
¹⁰ *mindent Krisztusban foglaljon össze*
¹¹ *benne nyertük a kiválasztást*
¹³ *benne ti is megpecsételtetek a Szentlélekkel*

Ramaroson szerint az „alapvető áldás”¹⁵ tehát a következőket tartalmazza:

- Istent áldja a hívei érdekében hozott tervekért;
- ebből az örök tervből föltárul:

*két szempont: 1) kiválasztás az életszentségre (4b),

2) elrendelés a fiúvá fogadásra (5a);

*cél: Isten dicsőségének magasztalása (6a);

*alap: Istennek az egész világra vonatkozó terve (10);

*megvalósulás: a Lélek által a választottak köre kitágul (13).

Az Efezusi levelet kezdő ún. „nagy áldás” irodalmi szerkezetének kutatása közben az egzegéták egyhangú véleménye, hogy az első félvers döntő jelentőséget kap az egész vizsgált szakaszban. Az itt olvasható *Áldott legyen a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja* (Εὐλογητός ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ) kifejezés ráadásul szó szerint megegyezik a Péter első levelében és a Korintusiaknak írt második levélben (mindkét levélben az 1,3 versben!), valamint – bizonyos módosítással – a 2Kor 11,31 és a Kol 1,3 versekben olvasható áldással. Ezen felül a fent idézett áldásforma általánossága miatt is elkülönül a „nagy áldás” további részétől, amely részletezi az áldás tartalmát.

Az Efezusi levél „nagy áldásának” irodalmi szerkezetét Pierre Grelot úgy mutatja be, hogy az egzegéták előzőekben ismertetett fölismeréseit¹⁶ zseniálisan ötvözve egy egészen eredeti, és teológiai következtetéseit tekintve igen gazdag megoldásra jut.¹⁷

Grelot emlékeztet arra, hogy a refréneket tartalmazó énekeket manapság is sokszor úgy írjuk le, hogy csak egyszer, a szöveg elején közöljük, de mégis minden versszak végén megismételjük a refrént. Meglátása arra alapozódik, hogy az előttünk álló 3b-14. versek által

¹⁴ RAMAROSON, L.: „La grande bénédiction”, 101.

¹⁵ Léonard RAMAROSON cikkében szó szerint „euloghia fondamentale”-t olvashatunk.

¹⁶ Charles MASSON, *L'épîtres de S. Paul aux Ephésiens* című 1953-ban megjelent kommentárjában (Commentaire du Nouveau Testament 9, Neuchâtel-Paris) bemutatott irodalmi struktúráját ismeri, és annyiban fölhasználja, hogy a hat versszakos beosztást lényegileg tőle veszi át; a ritmikusságot azonban nem formai, hanem tartalmi szempontokra építi, és így szellemi elődjénél sokkal ötletesebb eredményre jut.

¹⁷ GRELOT, P.: „La structure d'Éphésiens 1,3-14”, in *Rivista biblica* 96/2 (1989), 193-209.

határolt összefüggő szöveg olyan szakaszokra bontható, melyek között megismételhető az első félmondat, vagyis az általános áldásforma. Ily módon minden versszak az áldás bizonyos szempont szerinti kifejtését tartalmazza.

Véleményem szerint a meglátás jogosultsága azon áll vagy bukik, hogy a szakaszok kijelölése mennyire erőltetett, és a „refrén” miként illeszkedik az egyes szakaszokhoz.

- ³*Aldott az Isten, Atyja a mi Urunknak Jézus Krisztusnak,
aki megáldott minket minden lelki áldással
az égiekben Krisztusban,*
- I. ⁴*amint kiválasztott minket benne a világ kezdete előtt,
hogy szentek és feddhetetlenek legyünk
színe előtt szeretetben,* A
- Aldott az Isten, Atyja a mi Urunknak Jézus Krisztusnak,
⁵aki eleve arra rendelt minket, hogy fiaivá legyünk
Jézus Krisztus által*
- II. *akaratanak tetszése szerint,
⁶hogy magasztaljuk dicsőséges kegyelmét
amellyel megajándékozott minket szeretett Fiában.* B
- Aldott az Isten, Atyja a mi Urunknak Jézus Krisztusnak,
⁷akiben megváltásunkat bírjuk az ő vére által
s a bűnök bocsánatát,*
- III. *kegyelmének gazdagsága szerint
⁸amelyet kiárasztott ránk
minden bölcsességben és értelemmel;* A*
- Aldott az Isten, Atyja a mi Urunknak Jézus Krisztusnak,
⁹aki kinyilvánította nekünk akaratanak titkát
tetszése szerint, amelyet elhatározott benne*
- IV. ¹⁰*az idők teljességének arról az üdvrendjéről,
hogy Krisztusban összefoglal mindent,
ami a mennyben és a földön van;* C
- Aldott az Isten, Atyja a mi Urunknak Jézus Krisztusnak,
¹¹akiben elhivattunk az örökségre,
annak végzése szerint rendelve,*
- V. *aki mindent szabad elhatározása szerint cselekszik;
¹²hogy dicsőségének magasztalására legyünk,
mint akik előre reménykedtünk Krisztusban;* B*
- Aldott az Isten, Atyja a mi Urunknak Jézus Krisztusnak,
¹³akiben ti is hívőkké válva megpecsételtetek
a megígért Szentlélekkel*
- VI. ¹⁴*aki örökségünk foglalója
hogy megváltsa tulajdon népét
az ő dicsőségének magasztalására:* C*
- Aldott az Isten, Atyja a mi Urunknak Jézus Krisztusnak.*

A szakaszok kijelölése látszólag csak grammatikai szempontok szerint történt,¹⁸ ám meglepő módon a szakaszok teológiai tartalma is eszerint váltakozik. Az I., II., és IV. versszak kezdőszavai mindannyiszor aoristos participiumok, s ugyanakkor mindegyik alanya az Atyaisten.

A III., V., és VI. versszakok közös formai jellemzője, hogy mindhárom esetben az őbenne (ἐν ᾧ) vonatkozó névmással kapcsolódnak a „refrénhez”. Érdeemes fölfigyelni arra, hogy a görög eredetiben a τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ-hoz kapcsolódnak e szakaszok: (Aldott legyen az Isten, Atyja) a mi Urunknak Jézus Krisztusnak, ⁷akiben van megváltásunk...,

¹⁸ Henry COPPIETERS a *Revue biblique* 6. számának 74-88. oldalán olvasható cikkében már rámutatott bizonyos igék és participiumok struktúrát kijelölő szerepére, de ennél tovább nem jutott.

¹¹akiben örököséivé lettünk..., ¹³akiben hívókké is válva megpecsételtettek, vagyis az akiben névmás egyértelműen Krisztusra vonatkoztatja e versszakokban leírtakat.

Jelöljük a továbbiakban az Atyára vonatkozó versszakokat A-B-C-vel, a Fiúra vonatkozókat A*-B*-C*-gal. A hat egymást követő versszak ennek megfelelően A-B-A*-C-B*-C* sorrendben áll előttünk. A megdöbbenő felismerés abban áll, hogy a B és a B* versszakok témája egyaránt a kiválasztás: a B-ben Isten elhatározásáról olvashatunk, miszerint fiaivá fogad bennünket, a B*-gal jelölt versszakban pedig arról, hogy mindez Krisztusban valósult meg. Az A és az A* versszakok témái is kiegészítik egymást, amennyiben Isten örök tervéről szólnak: az Atya a világ kezdete előtt kiválasztott minket az életszentségre (A), amely Krisztus vére által valósulhat meg (A*). Hasonlóan, a C-vel jelölt IV., és a C*-gal jelölt VI. versszakba foglaltak szoros teológiai egységet képeznek: az Atya végső terve, hogy mindent egységbe foglal Krisztusban (C), míg ennek zálogát a Szentlélek pecsétje által már meg is kaptuk (C*¹⁹).

Az 1,3-14 szakasz irodalmi szerkezetét tekintve Grelot meglátásait ötletesnek és minden szempontból megalapozottnak tartom:

1. a szakaszok beosztása arányos, és a formai szempontokon kívül tematikus szempontok is indokolják.

2. A „refrénhez” nyelvtanilag is, és tematikailag is könnyedén kapcsolódnak a szakaszok, vagyis ha a „refrént” minden szakasz előtt megismételnénk, akkor a gondolatok lendülete nem megszakadna, mint inkább érthetőbbé és olvasmányosabbá válna.

Végül fölmerül a kérdés, hogy szövegünk énekelhető-e? Az ókori görög költészetre jellemző ritmusnak nyomát nem találjuk. Valószínűbbnek látszik, hogy a héber költészetre jellemző „parallelizmus membrorum” szerint íródhatott.²⁰ Ismeretes, hogy az istentiszteletek alkalmával már az ősegyházban is „zsolnárokat, dicséreteket és lelki énekeket” zengtek (Vö. Ef 5,19; Kol 3,16.). Így az Efezusi levelet kezdő „nagy áldás” liturgikus használata jogosan föltételezhető abban a refrénszerű formában, amiben fentebb bemutattuk. Elképzelhető, amint a keresztény közösség az *Áldott legyen a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja* általános áldásformát ismételte, miközben a liturgiavezető recitálva, részleteiben fölidézte, hogy mi mindenért adnak hálát.²¹

Ezek után indokoltnak tartjuk azt a kérdést, hogy vajon az 1,3-14 szakaszban olvasható himnuszt az apostol készen találta-e és illesztette-e levelének elejére, vagy inkább ő fogalmazta meg? A vizsgált szakasz – bár irodalmi stílusát tekintve érzékelhetően elüt –, tematikája és teológiai szemléletmódja szerint megegyezik a levél többi részével. Ennek megfelelően inkább azt tartom valószínűnek, hogy az apostol himnikus formában foglalta össze mindazt a tanítást, amit a levél 1–3. fejezetei kifejtve tartalmaznak. Az irodalomkritikailag beszúrásnak tekintett, többes szám második személyben megfogalmazott 1,13 vers pedig a levél 4–6. fejezeteinek buzdításait elővételezi.

¹⁹ Vö. GRELOT, P., „La structure...”, 205.

²⁰ Lásd ALONSO SCHÖKEL, L., *Manuale di poetica ebraica*, Queriniana, Brescia 1989, 65-79.

²¹ Sajnos semmilyen írásos emlék nem áll rendelkezésünkre, ami bizonyítékul szolgálna arra vonatkozólag, hogy e himnuszt az ősegyház liturgiája ilyen formában imádkozta-e. Ha erről tárgyi bizonyíték nem is maradt fenn, a fentiekben ismertetett grammatikai, stilisztikai és teológiai érvek a szöveg liturgikus használatát támasztják alá.

Meggyőződésem szerint tehát a „nagy áldás” és a levél további részének szerzője megegyezik; továbbá maga az apostol illesztette levelének elejére a himnikus formában megírt teológiai összefoglalását, hogy költői „ouverture”-t adjon művének.²²

ISTEN ÖRÖK TERVE

1. A MI URUNK JÉZUS KRISZTUS ISTENE ÉS ATYJA

Szerzőnk *a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja* megszólítással vezeti be az üdvösségterv fölvezetését. Isten már a világ teremtése előtt elhatározta (vö. 1,4), hogy tekintettel örökségünkre (vö. 1,14) mindent egybefoglal Krisztusban (vö. 1,10). Ő az, aki mindent szabad elhatározása szerint tesz (vö. 1,11), szeretetében (vö. 1,4.6), irgalmában (vö. 1,7) és jóságában (vö. 1,9).

A teremtő Isten tervének mélységébe betekintő olvasó szükségképpen átéli teremtményi mivoltából fakadó kicsinységét és törekenységét. Mielőtt azonban gyengeségében összeomlana, az apostol által Isten föltárja gondviselő szándékát: aki ilyen hatalommal rendelkezik, az azt is eleve elhatározta, hogy Jézus Krisztusban gyermekeivé fogad bennünket (vö. 1,5).

Így a hittitokról való elmélkedés által az apostol imádásra vezeti olvasóit. Olyan érzéseket kelt, ami az Isten iránti bizalomba torkollik. A mi Urunk Jézus Krisztus Istenének végtelen hatalma és irgalma miatt kéréseink is meghallgatásra találnak...

Megjegyezzük, hogy az apostol nem él az olyan ószövetségi megnevezésekkel, mint *Ábrahám, Izsák és Jákob Istene* (pl. Kiv 3,6), *Izrael Istene* (pl. Kiv 5,1), *atyáink Istene* (pl. MTörv 26,7), vagyis akikkel Isten az üdvösségtörténet kibontakozása folyamán szövetséget kötött.²³ A választott nép ugyan hűtlenül megtörte a szövetséget, Isten azonban nem adja föl tervét, és prófétái által ígéretet tesz a bűnbocsánattal járó új szövetség megkötésére.²⁴ Ígéretét Krisztus által és Krisztusban teljesítette Isten megadva a híveknek az *ígéret Lelkét* (Ef 1,13), így az Új Szövetség korában Isten *a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja*.²⁵ A keresztény közösség ajkán elhangzó liturgikus áldás első sora ünnepélyesen elismeri és megvallja az Isten és Jézus között fennálló egészen sajátos kapcsolatot. Egyik oldalról az atyaságot emeli ki, másik oldalról a kúriosz (κυριός) fenségcímet tulajdonítja Jézusnak (1,3). Isten atyai mivoltának elismerése ritka a zsidó irodalomban, s ha mégis előfordul néhányszor, akkor mindannyiszor Izrael egész népe áldja Jahvét. Érdeemes fölfigyelni arra, hogy az Efezusi levél első fejezetének 3. versével kezdődő áldásban Isten atyasága nem a keresztény közösséggel

²² Vö. János evangéliumának prologusa.

²³ Ábrahám (Ter 15,7-21), Izsák (Ter 26,2-5), Jákob (Ter 28,13-15), Izrael (Kiv 24,1-8), Dávid (2Sám 7).

²⁴ „Törvényemet a bensőjükhöz adom és a szívükhöz írom” – mondja az Úr (Jer 31,33), a fogság prófétája által pedig így tanít: „Új szívet adok nektek, és új lelket oltok belétek, kiveszem testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek. Az én lelkemet oltom belétek és gondoskodom róla, hogy parancsaim szerint éljete, és szemetek előtt tartsátok törvényeimet, és hozzájuk igazodjatok.” (Ez 36,26-27).

²⁵ A Fiú megtestesülése által pedig mi is elmondhatjuk „Istenünk és Atyánk”.

kapcsolatos,²⁶ hanem Jézusra vonatkozik.²⁷ A mondat krisztológiai jelentősége két szempontból is figyelemre méltó:

1. Jézus fiúi mivoltának kiemelésével a közösség elismeri, hogy a keresztények Jézus Krisztusnak köszönhetik istengyermeki mivoltukat.

2. Az, hogy ez a formula az áldás elejére került, arra enged következtetni, hogy krisztológiai jelentőséget nyer mindaz, amivel minket Isten betölt: *(Isten) megáldott minket minden lelki áldással az égiekben Krisztusban* (3b).

2. A MENNYEI, LELKI ÁLDÁSOK ÖSSZESEN

Az újszövetségi levelekben előforduló πνευματικός melléknév jelentése – a szó későbbi jelentéstartalmával²⁸ ellentétben – valaminek az isteni eredetére és természetére utal. Jelen esetünkben ezt a 13. versben olvasható *Szentlélek* említése még meg is erősíti. A Szentlélek ily módon az isteni áldások sorozatának csúcspontját foglalja el: a Lélek az, Aki tudunkra adja az üdvösségünkre vonatkozó isteni akaratot; Ő minősíti azt a végső időszakot, amit Krisztus nyitott meg az emberiség életében. Helyénvaló tehát, hogy minden isteni áldás a „Lélekben” valósuljon meg, vagyis *lelki áldásként* (πνευματικός) érjen bennünket.²⁹

Isten áldása annyiban *lelki*, amennyiben a Lélekben adatik és realizálódik. Minden isteni ajándék, amely áldásként ránk száll, végső soron a Lélek sajátja. A *minden lelki áldás* (1,3) kifejezésre juttatja, hogy Isten a Lélekben mindazt megadta, amit az isteni áldás magába foglalhat.

Az *égiekben* (1,3) kifejezés kétségtelenül a mennyei világra irányítja figyelmünket. A zsidó hagyomány szerint ott van Isten trónja; a Föltámadott mennybemenetele óta pedig úgy tekintünk a mennyekre, mint Krisztus lakhelyére,³⁰ ahol az egész szellemi világot maga alá rendelve³¹ uralkodik a mindenségen.³² A menny (τὰ ἐπουράνια) felülmúlja mindazt, ami földi, látható és érinthető, ami a kiszámíthatóság körébe tartozik, vagyis a transzcendencia világát jelöli. Földi életében az emberi egzisztencia kiszolgáltató mindannak, ami fölülmúlja, vagyis a mennybéli világnak alávetettje. Krisztus Jézusban azonban emberi mivoltunk minden mennyei szféra fölé emelkedett. Ez azt is jelenti, hogy a mennyei áldás a krisztusi embert kiszabadítja az evilági dolgok szolgátságából,³³ és egyúttal nem engedi azt sem, hogy gonosz szellemi erők vonják hatalmuk alá.

²⁶ Pedig a páli levelek elején a *kegyelem és békesség Atyántól, az Istentől* sztereotip formula a szokásos: vö. Róm 1,7; 1Kor 1,3; 2Kor 1,2; Gal 1,3,4; Ef 1,2; Fil 1,2; Kol 1,2; 2Tesz 1,1; Filem 3.

²⁷ Szintén ez a formula olvasható a következő versekben: Róm 15,2; 2Kor 1,3; 11,31; Kol 1,3; 1Pét 1,3.

²⁸ A profán nyelvhasználatban „anyagtalan”, „belső”; vö. Györkösy A. – Kapitánffy I. – Tegyei I., *Ógörög – magyar nagyszótár*, Bp. 1990.

²⁹ A Kumránban talált szövegek között, az Áldások Gyűjteményében is találunk a fenti „lelki áldás”-ra emlékeztető kifejezést, például: Isten kegyelme árásson el téged az ég minden áldásával (1QSb I,5); vagy egy kissé odébb ezt olvassuk: Kegyelmezzon neked a szent lélekkel és irgalmazzon neked (II,14).

³⁰ Vö. Ef 1,20; 4,9-10; stb.

³¹ Vö. Kol 1,16.

³² Vö. Ef 1,21-22.

³³ Vö. Kol 3,2; Fil 3,19. A két világ hasonló szembeállítását olvasható János evangéliumában: *Ha földi dolgokról szóltam nektek, és nem hisztek, akkor hogyan fogtok hinni, ha majd a mennyiekről szólok nektek?* (3,12)

3. ISTEN AKARATÁNAK MISZTÉRIUMA

A „misztérium” szó gyökerei visszanyúlnak a görög misztérium-vallásokig, és a Jézus korát megelőző zsidó apokaliptikus irodalomig. A páli teológiában a μυστήριον csakis Krisztussal kapcsolatban szerepel.³⁴ A jelen szövegösszefüggésben Isten misztériuma az örök terv, amely szerint minden égi és földi valóságot Krisztusban foglal egybe (1,10).

A kiválasztásban Isten mindig szuverénnek mutatkozott az üdvtörténet folyamán. De míg Ábrahámnak vagy Izrael népének kiválasztása az emberi történelembe illeszkedik,³⁵ addig a *mi* (1,4,5: ἡμεῖς) – és ezalatt bizonyosan az egész Egyházra kell gondolnunk – *kiválasztásunk* (vö. 1,4) és *előre meghatározottságunk* (vö. 1,5) az örökkévalóságra, a *világ megteremtése előttre* (vö. 1,4) megy vissza.³⁶

Isten világra vonatkozó titokzatos tudása öröktől fogva el volt rejtve Istenben, mindenek teremtőjében (3,9).³⁷ Az 1,4 versben szereplő πρὸ prepozíció nem annyira időhatározói, mint inkább módhatározói szerepet tölt be, hogy hangsúlyt kapjon az ember üdvösségét munkáló Isten szabadsága; Isten a kezdeményező, aki *akaratainak jóságos tetszése szerint* (1,5b) tesz mindent, s így *szeretetben* (ἐν ἀγάπῃ) is megelőzi az embert.³⁸

Isten misztériuma (1,9) csakis az ő akarataiból tárul föl egyesek számára³⁹ és valósul meg a világban:

akaratainak tetszése szerint (5)

kegyelmének gazdagsága szerint (7)

tetszése szerint (9)

Megfigyelhetjük, hogy Isten akaratahoz kapcsolódó jelzők közül kiemelt fontosságot kap a „jóindulatot”, „jóakaratot”, „jóságos tetszést” jelentő εὐδοκία főnév. Az apostol ezáltal Istennek az ember üdvösségét formáló szuverén döntését hangsúlyozza.

³⁴ A *misztérium* szó 28 újszövetségi előfordulása közül 26 esetben a Krisztusban megvalósult isteni titokról olvasunk (pl. Kol 1,26-26; 2,2; 4,3; stb.); egyedül a Jelenések könyvében találjuk más értelemben (17,5,7), bár a „parázna asszony”, Babilon titka szintén nem függetleníthető Krisztus misztériumától.

³⁵ Bár a Bibliában nem, de a rabbinikus zsidóságban megtalálható az a meggyőződés, hogy Isten öröktől fogva, már a világ teremtése előtti kiválasztotta Izraelt. A rabbinikus irodalom Genézis-kommentárjában a következő történetet olvashatjuk: „Egy utód nélkül levő király egyszer elment a piacra, hogy tollat és tintát vásároljon fiának. Ezt látva, az emberek elcsodálóztak (hiszen nincs is fia!), de ő elmondta, hogy csillagjónál járt, aki megjósolta neki gyermeke születését. Hasonlóan, Isten is Izraelre tekintettel teremtette a világot.” (Gen Rabba 1,4). NB! Az idézett rabbinikus magyarázat a Kr.u. IV. századból való. Forrás: Strack, H. L. – Stemberger, G., *Introduction au Talmud et au Midrash*, Cerf, Paris 1986, 119-120.

³⁶ Az idők kezdete előtti meghívottságunkról a Timóteushoz írt második levélben is olvashatunk: *(Isten) mentett meg minket és ő hívott el szent hívással, nem a mi cselekedeteink alapján, hanem saját elhatározásából és kegyelme által, amelyet Krisztus Jézusban örök idők előtt adott nekünk* (2Tim 1,9).

A *világ teremtése előtt* (1,4) jellegzetesen zsidó szófordulat olvasható még a következő versekben: Jn 17,24; Jel 13,8; 17,8; 1Pt 1,20; valamint más formában: Mt 25,34; Lk 11,50; Zsid 4,3; 9,26.

³⁷ Vö. 1Kor 2,8; Kol 1,26; Róm 16,25.

³⁸ A keresztény teológusok között időről időre felvillanó vitasorozathoz vezet annak tisztázása, hogyan értsük a 4. és 5. versekben olvasható kiválasztást és az előre elrendelést. Már az V. században tudunk Szent Ágoston és Pelágusz vitájáról („ad gratiam post” vagy „ante praevista merita”); később Luther ugyanezt a kérdést feszegeti.

³⁹ Pl. *Nekem, minden szent között a legkisebbnek adatott az a kegyelem, hogy... világossá tegyem mindenki előtt a misztérium megvalósulásának rendjét, amely öröktől fogva el volt rejtve Istenben, mindenek teremtőjében* (3,8-9).

4. AZ IDŐK TELJESSÉGE

A misztérium önmagában még nem a kinyilatkoztatás, hanem a kinyilatkoztatás tárgya. Isten tárja föl az ő titkát akkor és annak, akinek jónak látja,⁴⁰ vagyis jóakarátának megfelelően (1,5).

Az apostol szembe állítja a múltat a jelennel: Kinyilatkoztatásból ismertem meg ... Krisztus misztériumát, amelyről a korábbi időkben nem tudtak az emberek úgy, ahogy most kinyilatkoztatta szent apostolainak és prófétáinak a Lélek által (3,5). A $\nu\upsilon\nu$ az üdvtörténet fordulópontját jelöli meg, amely a közelmúltban megtörtént (erre utal az ige aoristos alakja). Ezt nevezhetjük az idők teljességének, plérómatos tón kairón-nak (1,10: πληρώματος τῶν καιρῶν), s ettől kezdve az üdvösségtörténet végső szakaszában élünk.⁴¹ Ez után már csak az következik, hogy az időt is magunk mögött hagyva Isten „örök jelen”-ébe lépünk.

KRISZTUS SZEREPE ISTEN MISZTÉRIUMÁBAN

1. A FOGADOTT FIÚSÁG

Már az ószövetségi írásokban föllelhető, hogy Jahve fiainak nevezi Izrael népét;⁴² a kifejezés ekkor azonban még csak egyszerű metaforaként szerepel, hogy kiemelje Izrael egészen sajátos kapcsolatát Istennel.

Az Efezusi levél 1,5 versében olvasható $\upsilon\iota\theta\epsilon\sigma\acute{\iota}\alpha$ kifejezés⁴³ alapján állíthatjuk, hogy Isten egyetlen „természet szerinti” Fia Jézus; a hívőt, így minket is (1,5: ἡμᾶς) csak a vele való „lelki testvériség” alapján és ereje alapján tesz fiaivá Isten: „örökbe fogadja, adoptálja”, de természet szerint, pusztán születése által senki nem lehet „Isten gyermeke”. Az adopcio elsődlegesen Izraelre, mint Isten választott népére vonatkozik és érvényes (vö. Róm 9,4), s ezután, a néphez való (lelki) odatartozásukból folyóan a „lelki Izrael” tagjaira:⁴⁴ ezért ujjong fel az apostol mondván: *Mivel fiak vagytok, Isten elküldte Fiának Lelkét a mi szívünkbe, aki ezt kiáltja: „Abba, Atya!”* (Gal 4,5-6).⁴⁵ Örökbe fogadott mivoltunkból fakadóan mennyei örökségben (1,14) van részünk.⁴⁶ Mindez nem természetes, és embereknél megszokott örökbefogadás síkján történik, hanem természetfeletti valóság: Isten szabad ajándéka, amit

⁴⁰ Isten választott ki minket magának (1,4).

⁴¹ A $\nu\upsilon\nu$ mint időhatározó szó gyakran használatos az új korszak kezdetének meghatározására, vö. ... misztérium, amely kezdettől fogva el volt rejtve a mindent teremtő Istenben. Így legyen nyilvánvaló most ($\nu\upsilon\nu$) az egyház által Isten sokféle bölcsessége (Ef 3,9-10); ... misztérium, amely századok és nemzedékek óta rejtve volt, s amelyet most ($\nu\upsilon\nu$) kinyilatkoztattott szentjeinek (Kol 1,26); Isten pedig ezt az igazságát most ($\nu\upsilon\nu$) nyilvánvalóvá tette a Krisztusban való hit által minden hívőnek (Róm 3,22); stb.

⁴² Pl. Izrael az én elsőszülött fiam (Kiv 4,22).

⁴³ E kifejezést az Újszövetségben csak a páli írásokban találjuk; a görög-római jogi nyelvből származik. Az örökbefogadás intézménye a zsidó hagyományban ismeretlen.

⁴⁴ Vö. Varga Zs., *Újszövetségi görög-magyar szótár*, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1992, 955.

⁴⁵ Ilyen értelemben nevezhető a Szentlélek a *fiúság lelkének* (Róm 8,15; vö. 8,23).

⁴⁶ Vö. (Isten) *világosítsa meg lelki szemeteket, hogy meglássátok: milyen reménységre hívott meg minket, milyen gazdag az ő örökségének dicsősége a szentek között* (1,18); ... *a pogányok örökösztársaink, velünk egy test, és velünk együtt részesek az ígéletben is Krisztus Jézusért az evangélium által* (3,6). Vö. Gal 4,7; Ef 5,5.

nem kiérdemelünk, de amit hitben fogadunk el és elkötelezettséget von maga után (vö. a b^orit fogalma az Ószövetségben).⁴⁷

Ráadásul, a fogadott fiúság kegyelme egyrészt már megadatott⁴⁸ (Róm 8,15: ἐλάβετε), másrészt *mi magunk is sóhajtozunk, várva fiúságra, a testünk megváltására* (Róm 8,23), mint aminek tökéletes birtoklása az eszkatológiában valósul meg.⁴⁹

Az Efezusi levelet kezdő „nagy áldásban” arról olvasunk, hogy Isten azzal az *elhatározással* (προορίσας) *választott ki* (ἐξελέξατο) minket,⁵⁰ hogy Fia, Jézus Krisztus által (διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ) fiaivá tegyen.⁵¹ Krisztus már valóban föltámadt, – *mint az elhunytak zsengeje* (1Kor 15,20) – mi azonban még a halál törvénye alá vetve arra várunk, *hogy a mi gyarló testünket is az ő dicsőséges testéhez hasonlóvá változtassa* (Fil 3,21). Nem vagyunk még teljesen az Úr képmása: csak testi föltámadásunk és megdicsőülésünk alkalmával válunk Isten képmásává. Reménybeli üdvösségünk (vö. Róm 8,24) értelmében most még csak sóhajtozva várjuk fogadott fiúi mivoltunk eszkatológikus beteljesedését.⁵²

2. A KRISZTUS VÉRE ÁLTAL TÖRTÉNT MEGVÁLTÁS

Az Efezusi levél 1,7 versében a *megváltás* és a *vétkek elengedése* kifejezések egymás mellett olvashatók, mint amelyek egymást értelmezik. A megváltás történhet a váltságdíj kifizetése által (pl. a börtönben levők kiváltása), vagy általános amnesztiával, kiszabadítással (Kiv 6,6; Iz 52,2-3). A babiloni fogság prófétája mintegy „második kivonulásként” értelmezi az eljövendő szabadulást (pl. Iz 43,14-20; 51,11). A megváltás tehát egy olyan nyomorúságos állapotból való megszabadulást jelent, amiből az ember képtelen volna megszabadulni önmaga.

Az emberiség önmaga képtelen megszabadulni bűnös állapotából. Krisztus azonban önmagát adta áldozatul: mindhalálig tartó szeretete által *van szabad utunk... az Atyához* (2,18). A bűnökkel terhelt emberiség megváltásáról tanítva már az őskeresztény igehirdetés rámutatott arra a párhuzamra, amely az egyiptomi szabadulás előestéjén föláldozott húsvéti bárány vére, és Jézus erőszakkal kiontott vére között fennáll. Márk evangéliumának tanúsága szerint Jézus is megfogalmazta küldetésének lényegét, mondván: *Az Emberfia... azért jött, hogy (szolgáljon és) váltságul adja életét sokakért* (10,45). Jézus erőszakos halálának szótérológiai értelmezését nyújtja tehát az Efezusi levél 1,7 verse: *Őbenne van megváltásunk az ő vére által*.

A Jézus-korabeli zsidóság az eszkatológikus szabadulást nemzeti és politikai síkon képzelte el. A krisztushívők azonban a legjobb prófétai hagyományok nyomán és Jézus tanítására támaszkodva ezt a „bűnök bocsánatában” látják megvalósulni. A mennyei Atya

⁴⁷ Thorday A., *A szövetség mint ajándék és elkötelezettség*, Agapé, Szeged 2¹1997.

⁴⁸ Vö. *Lássátok meg, milyen nagy szeretetet tanúsított irántunk az Atya: Isten gyermekeinek neveznek minket, és azok is vagyunk* (1Jn 3,1).

⁴⁹ Vö. Farkasfalvy D., *A római levél*, Prugg Verlag, Eisenstadt 1983, 106.

⁵⁰ A Rómaiakhoz írott levelében Pál apostol így ír: *Akiket eleve kiválasztott, azokról eleve el is rendelte, hogy hasonlóká legyenek Fia képéhez, hogy ő legyen az elsőszülött sok testvér között* (8,29).

⁵¹ Mindnyájan Isten Fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által (Gal 3,26; vö. 4,5-6).

⁵² Ezáltal is megtapasztaljuk a „már” és a „még nem” között az időben mindvégig fennálló feszültséget.

üdvösséget adó tervében Jézusnak tehát döntő szerepe van.⁵³ Az ő vére által valósult meg a bűnök és a halál fogságából való megváltásunk.⁵⁴

3. KRISZTUSBAN ISTEN MINDENT ÖSSZEFOGLAL

Az 1,10 versben kulcsszerepet betöltő *ἀνακεφαλαιώσασθαι* kifejezés az *ἀνακεφαλαιώ* ige mediális aoristos infinitivus alakja; szó szerinti jelentése: „egy főben egyesít”, vagyis „összefoglal”.⁵⁵

A Krisztusban *mindenek* egységbe foglalása kétségtelenül a teremtett világ egészére vonatkozik: az anyagi és az anyagtalan, az élő és élettelen teremtményekre egyaránt.⁵⁶ Ezt azonban nem úgy kell elképzelnünk, mint ami mintegy fölülről fölszippantja az Isten-akta különbözőségeket.⁵⁷ A teremtett dolgok megmaradnak sokféleségükben, de Krisztusban egymásra találnak,⁵⁸ mint ahogy egy zenekarban a karmester lehetővé teszi a hangok közötti harmóniát. Mindez az eszkatológiában valósul meg, amikor kinyilvánul Krisztus egyetemes uralma minden teremtmény fölött.⁵⁹ A világegyetem megváltottságáról Pál az ember megváltottságának összefüggésében nyilatkozik. Ez a tanítás az apostol gondolatában az ember testi föltámadásának egyenes következménye, ami pedig Krisztus föltámadásán alapszik.

Mindenek előtt azonban az embereket egymással kell kiengesztelni eltörölve a korábbi megkülönböztetéseket.⁶⁰ A választott nép kiváltságainak értelmezése és meghaladása a krisztusi üzenet lényegi újdonságához tartozik, amelynek radikális megfogalmazását Isten Pál apostolra bízta.

⁵³ A Zsidókhöz írott levél szerzője Jézusról, mint az új szövetség közvetítőjéről tanít: Krisztus Jézus áldozatul ajánlotta föl magát az Atyának az első szövetség alatt történt törvényszegésektől (9,15; vö. 12,24).

⁵⁴ A „bűnök bocsánata” fogalmának teológiai értelmezésekor hangsúlyozni kell, hogy a kiengesztelődésben Isten nem egyszerűen szemet huny a bűnök láttán, hanem egyszer s mindenkorra eltörli őket, és megújítja az embert.

⁵⁵ A kifejezés értelmét megvilágítja a Zsidóhoz írott levél 8,1 versében olvasható *κεφάλαιον* főnév, amely „legfontosabb, alapvető pontot” jelent, valamint a Római levél 13,9 versében szereplő igei alak, miszerint „*a szeretet összefoglalja az egész Törvényt*”.

⁵⁶ Nem csak az emberiség, hanem az egész teremtett világ együtt sóhajtozik, és együtt vajúdik mindmáig – olvassuk a Rómaiakhoz írott levél 8,22 versében. Vö. Krisztust az Atya minden fejedelemség, hatalom, erő és uralom fölé ültette (Ef 1,21); a Kolosszei levélben olvasható őskeresztény Krisztus-himnuszban pedig ez áll: Benne teremtett mindent a mennyben és a földön: a láthatókat és a láthatatlanokat, trónusokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél, s benne áll fönn minden (1,15-17).

⁵⁷ A Teremtés könyvének sugalmazott tanítása szerint Isten választotta szét a világosságot a sötétségtől, az eget a földtől, stb., teremtette a növény- és állatvilágot a maga különböző fajtái szerint; hasonlóképpen az egységes emberi nemet is különféle egyedeknek teremtette, hogy mindez a különbözőség lehetőséget biztosítson a személyes kapcsolatokra.

⁵⁸ A megosztott, sőt egymással szembenálló teremtményeket is Krisztus által békélteti meg Isten (vö. Kol 1,20).

⁵⁹ Ezután már csak az következik, amiről Pál apostol a Korintusiaknak ír: *Amikor majd alávetett neki minden, akkor maga a Fiú is aláveti magát annak, aki alávetett neki mindent, hogy Isten legyen minden mindenkben* (1Kor 15,28).

⁶⁰ Mert mindnyájan Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által. Akik Krisztusba keresztelkedtetek meg, Krisztust öltöttétek magatokra. Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban. (Gal 3,26-28).

Az „idők teljességében” megtestesült Fiú kereszthalála által megbékéltette a zsidóságot és a pogány népeket, amelyek az emberiség egészét szimbolizálják. Ezért róla valljuk:

*(Jézus) a mi békességünk, aki a két nemzetséget eggyé tette,
és az ő testében lebontotta az elválasztó falat...,
hogy békességet szerezve, a kettőt egy új emberré teremtsen önmagában.*
(Ef 2,14-15)

A pogányok az ígéret örököséivé közé fogadása képezi a Krisztusban megvalósuló isteni üdvterv célját: *Őbenne ti is hívókké válva megpecsételtettek* (1,13b). Jézus Krisztus önmagában egyesíti az emberiség mind korábbi, mind utána következő egész történetét; megkeresztelkedése által megnyitotta az utat mindazoknak, akik az „új és örök szövetség” által megalapított Isten népébe kívánnak tartozni. Az emberiségének Krisztus fősége alatti egy testbe foglalása eszkatológikus esemény, melynek kozmikus vonzata van: *mindent összefoglal Krisztusban* (1,10).⁶¹

4. A MISZTÉRIUM MEGISMERÉSE

A Genézis 1. fejezetéhez és János evangéliumának prologusához hasonlóan az Efezusi levelet kezdő ún. „nagy áldás” is összefoglalóan érinti a levél egészének nagy teológiai témáit. A levél végén olvasható mondat az 1,9a versben olvasottakra emlékeztet, s így e két vers a levél „nagy inklúzióját” alkotja: az apostol a következőképpen kéri a testvéreit: *Állhatatosan könyörögjete... énérettem is, hogy adassék nekem az ige, ha szóra nyitom ajkamat, hogy bátran hirdessem az evangélium misztériumát* (6,19). Tehát a Krisztusban föltárult isteni misztériumot egyrészt már megismertük (az 1,9 versben a γυωρίζω ige aoristos-ban áll!), másrészt a könyörgés arra utal, hogy a már megszerzett ismeretünk is további elmélyítésre szorul.

Az ember önmagától nem képes Isten titkaiba betekintést nyerni; mindezt csak isteni kinyilatkoztatás tárhatja föl az ember számára. A misztérium föltárulása ellenére azonban továbbra sem ragadható meg kimerítő módon, hanem végső soron megmarad titoknak. Ily módon a hit és az ismeret majdnem azonos egymással. A levél egészét tekintve az apostol kimutatja azt a szoros kapcsolatot, amely a kinyilatkoztatás különböző korszakai között áll fenn:

1. Isten üdvösségterve mindent megelőző valóság,
2. amely azután Krisztusban föltárult, vagyis a történelemben megmutatkozott;
3. amit a Szentlélek munkájának eredményeképpen minden egyes ember megismerhet.

A misztérium megismerése és annak hitbeli befogadása mindenkinél más-más módon történik. Az Efezusi-levél himnuszának 11-12 és 14. versei a zsidókeresztények (köztük az apostol) tapasztalatát tükrözik: *...mi, akik már azelőtt is reméltünk Krisztusban*, míg a 13. vers inkább a pogányságból nemrég megkeresztelkedett keresztényekre utal: *...ti, akik megkaptátok a megígért Szentlélek pecsétjét*.

⁶¹ A dogmatörténet számára értékes felismeréseket és megfogalmazásokat olvashatunk Szent Ireneusz, *Az eretnkségek ellen* című munkájában. Lyon püspökének legfőbb krisztológiai művében az anakefalaiószisz-tan kulcsszerepet tölt be. (vö. Vanyó L., *Az ókeresztény egyház és irodalma*, SzIT. 1980, 327-329).

Minden történelmi korszakban és kulturális környezetben, így napjainkban is fennáll, hogy Isten misztériumának megismerése és hitbeli elfogadása egészen egyéni utakat követel. Hitünket át nem ruházhatjuk másra, legfeljebb tanúságot tehetünk róla; senki nem takaríthatja meg a megismerés és a hit Istentől neki rendelt zárandokútját.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Efezusi levelet kezdő „nagy áldás” tulajdonképpen meditáció Isten nagy tetteiről, amelyeket Krisztusban vitt végbe. Az apostol gyakorlati célja, hogy keresztény olvasóinak bemutassa Isten misztériumát, amely szilárd alapot biztosít életünk formálásához. Az egész keresztény közösség hálát ad az üdvösség ajándékáért, amelynek megvalósulása három fázisra különíthető:

1. Az idők kezdete előtt: az eleve elhatározás és kiválasztás fázisa (1,4-6);
2. Az idők teljességében: a megvalósulás fázisa (1,7-10);
3. Az eszkatológiában: a beteljesedés fázisa (1,11-14).

Az apostol az áldott jelenből tekint vissza Isten kezdeményezésére: ujjongó örömmel ismeri el és vallja meg az Atyaisten üdvösségtervének megvalósulását. Aki Istenben csak félelmetes bírót lát, az megrendül *elhatározása, akarata, és szándéka* (1,11) miatt. Aki azonban a dicséret és a hálaadás felől közelíti meg a misztériumot, annak ajkáról a *kegyelem dicsőségének magasztalása* (1,6) tör föl, hiszen jól tudja, hogy Isten nem megfoszt, hanem megajándékozik; nem él vissza uralkodói hatalmával, hanem irgalmas *szerelemben* = en agapé (1,4: ἐν ἀγάπῃ) veszi körül választottjait. Aki Fiát el-nem-múló szeretettel veszi körül (1,6), minket is kiválasztott, hogy Jézus Krisztus által fogadott fiaivá tegyen (1,5). Isten föltétlen és mindent megelőző szeretete vezetett oda, hogy a bűn szolgaságából kimentse az embert (1,14). A bűnök bocsánata nem Isten elnéző, felszínes magatartását jelenti, hanem Egyszülöttje vére által történt.

Jelen idejű igealakkal elsőként a 1,7 versben találkozunk: a *megváltást birtokoljuk*, ami ily módon kiemelt jelentőséget kap: nem egy elmúlt eseményről szól, hanem amelyet „itt és most” magunkénak tudhatunk, sőt aminek megfelelően életünket kell alakítanunk.

Isten *Krisztusban* = en Krisztó (ἐν Χριστῷ) tárta fel akaratának titkát, *amelyet elhatározott őbenne* (1,9b); gyermekké fogadásunk is őbenne valósult meg, a bűnünk bocsánata pedig *az ő vére által* (1,7: διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ). Tehát mindaz, amiért hálát ad a keresztény közösség, élükön az apostollal, el nem szakítható Jézus személyétől. Krisztus megtagadása tehát Isten ajándékának nélkülözését jelenti.

A kegyelem műve azonban nem fogy ki: Isten a *bölcsesség és megértés* (1,8) ajándékával is elhalmozza az embert. Ezáltal az ember minden élethelyzetben képes megtalálni helyét és meghozni azt a helyes döntést, amely boldogulásra vezet. Mindez föltételezi, hogy az ember megmaradjon azon a helyen, amit Isten a teremtéskor neki szánt.

Krisztus az a fókuszpont, akiben minden teremtmény megtalálhatja transzcendens egységét, miközben teremtésükben kapott Isten-adta különbözőségüket továbbra is birtokolják. *Krisztusban* (ἐν Χριστῷ) látjuk föltárulni és megvalósulni Isten üdvösséget adó tervét.

Isten áldásának nincs más forrása, mint Isten nagylelkűsége, és nincs más célja, mint dicsőségének magasztalása. Minden Istentől származik, és kell, hogy visszaadjuk neki. Isten dicsőítése nem hízelgő szavakból, vagy rettegő félelemből áll, hanem a szív mélyéből fakadó ujjongó hálaadásból.

Az 1,3-14 szakaszcól a korábbiakban kimutattuk az őskeresztény himnusz liturgikus használatának nyomait. Az újszövetségi kantikumok sorába tartozva mind a mai napig integráns részét képezi az egyház hivatalos imádságának. Minden idő kereszténye számára az imádság modelljét láthatjuk benne. Különösen azért tarthatjuk mintaértékűnek, mert a személyes vonatkozások említése mellett a központi helyet az Isten üdvözítő tevékenységéért való hálaadás foglalja el, míg a modern imádságok túlzottan individuális jellegűek és így gyakran teológiai mélységek nélkül maradnak. Az előttünk álló himnusz teológiai gazdagsága felöleli a minden kezdet előtti kiválasztást, majd a krisztológiai kinyilatkoztatáson és ekkleziológiai dimenzióon keresztül eljut az eszkatológikus beteljesedésig, és így a teljes katekizmus vázát nyújtja. Tárgyát tekintve az áldás az Atyaistenre és üdvözítő tetteire irányul, alanya pedig a keresztény közösség, amely ezáltal újra meg újra megvallja hitének tartalmát. Az ún. „nagy áldás” élő és dinamikus egységének helyes megértése érdekében elengedhetetlen azonosulnunk azzal az Egyházzal, amit *Isten minden mennyei lelki áldással megáldott Krisztusban* (vö. 1,3).